

Uvod

Monografijo s področja sociolingvistike smo na pobudo Vojka Gorjanca zasnovali ob 90-letnici rojstva zaslužne profesorice Univerze v Ljubljani dr. Brede Pogorelec z željo, da bi bili rezultati nekaterih zanimivih diplomskih in doktorskih raziskav, ki so bile pod mentorstvom profesoričnih učenk in učencev ter njihovih kolegic in kolegov opravljene na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, dostopni tudi širše. Že od prvega srečanja v kavarni Filozofske fakultete poleti 2016, ko smo se o ideji prvič intenzivneje pogovarjali, nas je spremljala slika Irene Podobnik *Žerjavica idej*, ki krasi naslovnico – barvita je, kot je barvita sociolingvistika. Njeno ime je dalo ime tudi tej monografiji – od »žerjavice sociolingvističnih idej« smo preko »iskric sociolingvistike« prišli do »sociolingvističnega iskrenja«.

Iskriva je bila tudi Breda Pogorelec – verjela je v človeško radovednost, v pogovor, v odkrivanje novih stvari in oblikovanje novih pogledov. Od mlajših je zahtevala veliko, bila marsikdaj neizprosno kritična, hkrati pa tudi vesela in navdušena nad svežimi mislimi in novimi odkritji. Pobuda o posredovanju aktualnih strokovnih sociolingvističnih spoznanj širši javnosti in njihovo vgrajevanje v splošno zavest se sklada z vodilom profesorice glede nalog jezikoslovja: da je znanost izhodišče, smoter pa je sporočilo družbi in njenim članom – zato da se družba lahko spreminja na bolje in prenavlja notranja razmerja, da lahko dosega duhovno in kulturno blaginjo.

Sociolingvistika kot razvejana interdisciplinarna veda z različnimi metodološkimi pristopi raziskuje jezik kot družbeni pojav oz. razmerje med jezikom in družbo – tako tudi prispevki v monografiji na različne načine obravnavajo različna vprašanja, relevantna za slovensko jezikovno skupnost in slovensko jezikoslovje. Glede na različen okvir nastanka se raziskave in s tem besedila znatno razlikujejo tudi po temeljitosti in poglobljenosti obravnave izbranega tematskega področja. Časovno smo se okvirno zamejili na raziskave, opravljene v zadnjem desetletju, metodološki pristopi pa vključujejo analizo relevantnih jezikovnopolitičnih dokumentov,

(spletne) anketne vprašalnike, sociolingvistične intervjuje, analizo posnetega pogovora, variantnostno analizo izbranih spremenljivk, tehniko prikritih dvojic za ugotavljanje stališč in korpusno analizo. Tematsko smo prispevke razvrstili v sklope o jezikovni zvrstnosti oz. variantnosti, o medjezikovnem sporazumevanju v šolskem okolju, o slovenščini v zamejstvu in po svetu ter o jezikovni politiki in medijskem diskurzu. Terminologijo za temeljne koncepte smo poenotili, sicer pa so avtorice in avtorji termine vsebinsko opredelili v skladu z izhodiščno literaturo in okvirom svojih raziskav.

V prvem tematskem sklopu o jezikovni zvrstnosti oz. variantnosti Ana Gruden proučuje teorijo socialnih zvrsti v šolski zakonodaji, učnih načrtih in srednješolskih učbenikih ter njeno dojetje pri govorcih slovenščine; prispevek Maje Bitenc se osredotoča na razmerje med dejanskim govornim obnašanjem in samooceno jezikovne rabe, vprašanje pa obravnava v luči študije primerov geografsko mobilnih informantov; Tina Šlajpah pa z analizo izbranih celovečernih animiranih filmov predstavlja problematiko prevajanja različnih jezikovnih zvrsti in glavne značilnosti sinhronizacije kot načina jezikovnega prenosa. V sklopu o medjezikovnem sporazumevanju v šolskem okolju Mihaela Knez piše o jezikovni zmožnosti učencev priseljencev v slovenskih osnovnih šolah, pri čemer predstavlja raziskavo med osnovnošolci priseljenci in podaja predloge za nadaljnje načrtovanje jezikovnega vključevanja otrok priseljencev; Alenka Morel se posveča medjezikovnim stikom priseljenih otrok in njihovih staršev ter pri tem izpostavlja problematično prakso t. i. otroškega tolmačenja; Marjetka Kulovec pa na podlagi raziskave na Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana poroča o stališčih in pričakovanih različnih udeležencev o tolmačenju v slovenski znakovni jezik v izobraževanju gluhih in naglušnih. Vprašanja slovenščine pri Slovencih zunaj meja Slovenije se loteva pet prispevkov: Petra Jerovšek je med dijaki na avstrijskem Koroškem izvedla raziskavo s tehniko prikritih dvojic o stališčih do slovenskih in nemških jezikovnih zvrsti; Damjana Kern Andoljšek je z interdisciplinarno zasnovano terensko raziskavo proučevala ohranjanje identitete s poučevanjem slovenščine med Slovenci v Avstriji; Maša Novak je analizirala vzorce preklapljanja v dvojezičnem pogovoru dveh starejših predstavnikov prve generacije izseljencev v kanadskem Torontu; Manca Klun je z anketnim vprašalnikom med slovenskimi izseljenci v brazilski zvezni državi São Paulo raziskovala predvsem odnos izseljencev do slovenščine in slovenstva; Renata Zamida pa se je ukvarjala z e-knjigo v slovenščini kot priložnostjo za ohranjanje vitalnosti jezika zunaj meja Slovenije – pri tem je proučila relevantne jezikovnopolitične dokumente in izpeljala spletno raziskavo bralnih navad in uporabe e-knjige med Slovenci v tujini. V zadnjem razdelku Marija Sotnikova Štravs primerjalno obravnava jezikovno ideologijo in jezikovno politiko na Poljskem, v Sloveniji in Ukrajini s poudarkom na visokem šolstvu; Zoran Fijavž in

Darja Fišer pa podajata korpusno podprt pregled premega govora v slovenskem migracijskem diskurzu v letu 2015.

Zaradi različnih dejavnikov je proces nastajanja monografije trajal več let. Hvaležni smo vsem avtoricam in avtorjem, ki so glede na možnosti aktualizirali svoje raziskovalne rezultate in potrpežljivo vztrajali do konca. Naredili smo, kar je bilo v naši moči, da bi bil rezultat čim boljši, pri celotnem procesu pa smo se tudi sami učili. Predvsem upamo in si želimo, da bo iskrenje te publikacije zanetilo nove plamene – nadaljnje raziskave relevantnih sociolingvističnih vprašanj in da bomo v prihodnosti lahko objavili še kakšno sociolingvistično monografijo, v katero bi vključili tudi avtorje in teme, ki v tej niso zaobjeti. Empirične in sistematične študije sociolingvističnih vprašanj v zvezi s slovenščino v različnih kontekstih so namreč tudi ustrezna podlaga za konstruktivno jezikovno načrtovanje in jezikovno politiko, ne nazadnje pa tudi temelj za boljše in globlje samorazumevanje.

Maja Bitenc, Marko Stabej in Andrejka Žejn